

А.О. ЛОЗКА

БЕЛАРУСКІЯ АБРАДАВА-ФАЛЬКЛОРНЫЯ ТРАДЫЦЫІ НАВАЛЕЦЦЯ Ў СУВЯЗІ З ПРАБЛЕМАТЫКАЙ КАЛЯНДАРНЫХ СТЫЛЯЎ

Выделяются особенности фольклорных традиций белорусов *Навагоддзя/Навалецця* и сравниваются с европейскими обычаями, которые получают условные названия «новое лето», «магия первого дня», «игра солнца»; систематизируются новогодние хрононимы, которые считались календарными стилями в разные периоды.

The article presents the distinctive features of New Year/New Summer Season celebration on the basis of the Belarusian folklore traditions in comparison with European traditions. It also systemizes the New Year Feasts that existed in different calendar styles.

Разнастайнасць каляндарных стыляў, якімі карысталіся беларусы і іншыя народы ў розныя перыяды гісторыі, спецыфіка адзначэння галоўных святкаванняў, звязаных з пачаткам новага земляробчага ці жывёлагадоўчага лета/года, вымагаюць да выяўлення адзінства іх рыс і адметных асаблівасцей. Добрымі дапаможнікамі тут для нас з'яўляюцца асобныя падагульняючыя артыкулы серыі «Каляндарныя звычаі і абрады ў краінах замежнай Еўропы»* (гл. Календарныя обычаі... 1973, 330-340, 137, 39-53, 202-213). Нягледзячы на тое, што даследаванне датычыць пераважна зімовай абраднасці, яно не з'яўляецца поўным, але дае магчымасць суаднесці выяўленыя намі далей асаблівасці з характэрнымі навагоднімі традыцыямі еўрапейскіх краін.

У манаграфіі «Міфапаэтычныя асновы славянскага календара» аўтар Т. Агапкіна грунтоўна разглядае міфапаэтычную дамінанту як нейкую цэласную адзінку зместу, агульную тэму, што «пранізвае пэўны каляндарны перыяд, прысутнічае на ўсім яго працягу і ўвасабляецца ва ўсіх яго жанравых формах» (Агапкіна 2002, 21). Па сваёй сутнасці асобныя тэмы і лейтматывы зімова-веснавага памежжа і познавеснавага перыяду, што даследуюцца рускім навукоўцам, блізкія да вылучаемых намі асаблівасцей у канцэпце Навагоддзя/Навалецця.

Гісторыя пытання набліжае нас і да іншых прац, якія спадарожна закраналі прадмет нашага вывучэння: работы В. Тапарова, А. Байбурына, Л. Вінаградавай, Р. Папова. Некаторыя даследчыкі лічаць, што А. ван Геннепу (1909) аднаму з першых належыць спроба даследавання канцэпту каляндарнага памежжа і вылучэння «тэзіса пра пераходныя абрады сезоннага кола (абрады летняга і зімовага сонцастаянняў, веснавага і асенняга раўнадзенстваў), якія ўтрымліваюць тыя ж элементы, што і іншыя пераходныя абрады» (Агапкіна 2002, 31). Патрэбна нагадаць і пазнейшую тэорыю «вечнага вяртання» М. Эліадзе, які сфармуляваў важнейшыя «параметры» «Новага года», што цыклічна паўтараюцца (гл. Эліаде 1987).

* Тут і далей пераклад аўтара. - А. Л.

Важнейшай акалічнасцю вырашэння ўзнятай праблемы з'яўляецца наша канцэпцыя адлюстравання каляндарных стыляў у беларускім фальклоры, якая абгрунтавана ў шэрагу артыкулаў і манаграфіі «Феномен Новага года ў беларускім фальклоры» (Лозка 2004; Лозка 2005, 207-211; Лозка 2006, 20-23). Яна палягае ў гістарычнай рэальнасці фарміравання сучаснага летазлічэння праз еўрапейскія традыцыі адзначэння Новага года (25 снежня, 1 студзеня, 1 сакавіка, 25 сакавіка, Пасхі, 1 верасня (гл. Клімишин 1983, 395). Каляндарныя стылі феноменальна адлюстраваліся ў беларускім фальклоры, і асабліва ў валачобным паэтычным календары беларусаў.

Адзначым асноўныя асаблівасці Навалецця/Навагоддзя, што вылучаюць яго з ліку традыцыйных помнікаў матэрыяльнай і духоўнай культуры. Найперш неабходна назваць тыя, якія маюць у фальклорных крыніцах прамое указанне на пачатак гадавога кола. Такімі ў паэтычных творах, асабліва валачобных і іншых каляндарна-абрадавых песнях, з'яўляюцца лагатыпы накіштальт «Першае святца - новае летца», «Свято Ражаство // Упярод пайшло, // Новы гадок // Павёў радок» і г. д. Для зручнасці нададзім падобным асаблівасцям умоўную назву «**Новае лета**» (1), што так выразна не выяўлена ў паэзіі іншых народаў. Аднак заўважым, што ім адпавядаюць многія святы ў якасці каляндарных стыляў, пра якія згадваюць валачобныя песні (Раство, Вялічка, Благавешчанне, Юр'е, Збор, Саракі, нават Вербніца, Казімір, Барыс, Тройца). Апошнія, магчыма, нельга ўключыць у лік хрананімаў-навалеццяў па прычыне недастатковасці факталагічных сведчанняў, а то і простага выпадковасці ў валачобных песнях. У той жа час, на нашу думку, Навалеццямі неабходна лічыць Купалле і восеньскія абрады «жаніцбы коміна», Багача. Дарэчы, свае адметныя дні сустрэчы Новага года захавалі ў традыцыйнай культуры і іншыя народы, напрыклад, фіны - 28 кастрычніка, кельты - 1 лістапада (гл. Календарныя обычаі... 1973, 46-47). Знаходзяцца цікавыя факты, напрыклад, у календары народаў Сібіры. Заўважаем, што ў традыцыях адзначэння Новага года рознымі народамі заняты нават усе месяцы, акрамя таго хакасы святкуюць з вясенняга раўнадзенства, непскія эвенкі - з Пакроў, чулымскія татары - з першым снегападам, эвенкі Верхняга Прыамур'я - з кукавання зязюлі. Двойчы, звычайна вясною і восенню, адзначаюць Новы год удэгейцы і алтайцы (гл. Календарь в культуре... 1993, 203).

Сінанімічна блізкая да першай асаблівасці наступная, якая менш выяўляецца ў фальклорна-этнаграфічных крыніцах. Гэта - святая як **традыцыйная кропка адліку** (2). Падобныя традыцыі характэрны многім народам. Напрыклад, у нас вядзецца лік колькасці дзён да Каляд, Вялікадня і пасля іх, па Пяцідзсятніцы і г. д. Практычна ў побыце можа весціся адлік дзён ад любога хрананіма, але ён не заўсёды з'яўляецца сталым, гадавым, не склаліся з ім прыкметы, прымаўкі. У адзін шэраг добра кладзецца і наступная асаблівасць, якая атрымала ўжо ў навуковай літаратуры сваё абазначэнне - «**магія першага дня**» (3), што добра вядома многім народам. У беларусаў, напрыклад, лічылася, якая будзе першая куцця, такі будзе і ўраджай; які першы дзень Каляд, такі будзе і год.

Важным чыннікам у вызначэнні Навалецця, як ужо раней адзначалася, з'яўляюцца дні, у якія нашы продкі рабілі астранамічныя назіранні за дзённым святцям. Гэтая з'ява вядома ў народзе пад назвай «**гульня сонца**» (4). Палешукі, напрыклад, называюць акрамя свята Купалля яшчэ 11 хрананімаў, якія этымалагічна зыходзяць да чатырох сонцазваротаў (гл. Толстая 1986, 8-11), таму вылучым наступную асаблівасць: прымеркаванасць **свят (ці іх часавую блізкасць) да раўнадзенстваў і сонцастаянняў** (5). Цяпер ужо не выклікае сумнення той факт, што менавіта яны былі кропкамі адліку часу ў розныя перыяды гісторыі. Вызначаюцца гэтыя святы сталымі прывязкамі ў гадавым коле і ствараюць вялікія культурныя комплексы-ігрышчы. Яны дайшлі да нас у выглядзе багатай каляндарнай абраднасці і

паэзіі. Адгэтуль вынікае і наступная, нават больш важная асаблівасць, чым некаторыя з папярэдніх, - **добра развітыя абраднасць і паэзія (6)**, прымеркаваныя да пэўнага каляндарнага свята. Назавём групы каляндарных стыляў у парадку насычанасці абрадавай паэзіяй: 1) купальскі, вялікодны, пасхальны, красавіцка-юраўскі, раждзественскі, студзеньскі; 2) сакавіцкі, саракоўны, благавешчанскі, вераснёўскі; 3) зборны, травеньска-барысаўскі.

У сувязі з тым, што шостая асаблівасць, вылучаная намі, даволі шырокая, узнікае мэтазгоднасць канкрэтызаваць і размеркаваць унутрыгрупавыя якасці вызначанага параметра. Напрыклад, **культ продкаў (7)**, звязаны з чатырма сонцазваротамі, з чатырма парамі года і іх асноўнымі святамі, выяўляецца найперш у каляднай (тры куцці), велікоднай (Масляныя Дзяды, Наўскі Вялікдзень, Радаўніца), сёмушна-купальскай (Духаў дзень), восеньскай (Асяніны, «жаніцтва коміна») традыцыях. У кульце продкаў, мусіць ва ўсіх народаў, прысутнічае **рытуальная (абрадавая) трапеза (8)**, што і ўваходзіць у святочна-навагодні комплекс. Яна характарызуецца багаццем страў (няцотны лік) пасля амаль абавязковага ўстрымання, посту. Святочная трапеза прысутнічае на ўсіх азначаных святах.

Важнае значэнне ў навагодніх традыцыях маюць **святочныя пажаданні і віншаванні, асабліва ў форме абыходу сялянскіх гаспадарак са спяваннем або рэцытацыямі (9)**. Тут найперш вылучаюцца Каляды (калядныя і шчадроўныя песні і звычаі) і Вялікдзень-Пасха (валачобныя песні і звычаі). Менш адрозніваюцца гэтымі якасцямі, але маюць усё-такі спецыфічныя адзнакі рытуальнага абыходу - Юр'е (юраўскі карагодак), Сёмуха-Купалле («куст», гурты «купальнікаў»), восеньскія традыцыі (пажаданні ў «жаніцтва коміна», пажаданні і абыходы ў Багачы). У Шатландыі (кельцкія раёны) травестацыйныя віншавальна-навагоднія працэсіі праводзяць перад 1 лістападам, у Нідэрландах і Бельгіі «калядуюць» на першы дзень зімы, св. Мартына і г. д. (гл. Календарь в культуре... 1993, 47).

Святочная варажба (10) - наступная асаблівасць Новага года. Нашы продкі імкнуліся разгадаць па прыкметах, якім будзе год, лета на надвор'е, ураджай, жывёла і шляхам магічнага ўздзеяння дабіцца дабрабыту. Праяўлялася магія пладавітасці, лячэбна-ахоўная і любоўная. Вызначым шэраг свят у парадку шчыльнасці выкарыстання варажбы па зборніку «Дай, Божа, знаць, з кім век векаваць»: Каляды, Купалле, Андрэй. Далей ідуць святы, якім цяжка вызначыць месца (Аляксей Цёплы, Вялікдзень, Жніво, Цуды, Пакровы, Увядзенне і інш.) (гл. Дай, Божа... 1993). Даследчыкі каляндарных звычаяў народаў Еўропы заўважаюць, што варажба часцей звязана не толькі са святочным 12-дзённым, сонцазваротамі, але і іншымі «пераломнымі днямі», на св. Марціна, на св. Андрэя і св. Люцыю (гл. Календарные обычаи... 1973, 48). Шырока адзначаецца дзень Андрэя (30 ліст. /13 снеж.) у Югаславіі як дзень дзявочай шлюбнай варажбы, у некаторых раёнах Сербіі ён лічыцца мядзведжым святам (*Андрэй едзе на мядзведзі, варылі яму кукурузу, сухія грушы*) (гл. Календарные обычаи... 1973, 236). У Беларусі андрэўская варажба найбольш звязана з трыма перыядамі.

Існаванне **павер'яў пра нячыстую сілу (11)** звязваецца з так званымі «праломамі часу», якія ў свядомасці чалавека ўяўляліся з «неўпарадкаваннем касмічных сіл», спрыяльнымі для разгулу «нечысці». У еўрапейскіх народаў памёрлыя наведваюць родзічаў напярэдадні Новага года і Хрышчэння. Адзначым іншыя зімовыя святы, звязаныя з нячыстай сілай -св. Мартын, св. Андрэй, св. Люцыя, св. Томас, Стрэчанне; веснавыя - Карнавал, сярэдзіна посту, св. Георгій, са страсных чацвярга па суботу, 1 мая (Вальпургіева ноч); летнія - траецка-ўзнясенскі перыяд, іванаўскае 12-днёе; у немцаў і скандынаваў таксама на св. Варфаламея (24 жніўня)

(гл. Календарные обычаи... 1973, 47, 50). У беларусаў такіх свят не менш, калі не больш. Гэта, найперш, дні, якія звязаны з сонцазваротамі (Купалле, Вялікдзень-Пасха, Узвіжанне, Сымон, Цуды, Каляды), а таксама Грамніцы, Масленіца, Вербніца (павер'і пра лазніка), Юр'е, перуноўска-ільінскі комплекс, шматлікія Дзяды і інш. Са свят календарнага стылю пад пытаннем стаіць Зборніца, Аўдоця Вясноўка, Саракі, Барыс.

Святочная варажба, асабліва любоўная, звязана са шлюбнымі забавамі. Генетычна любоўная магія і шлюбна-эратычныя пацехі падчас навагодніх святкаванняў узыходзяць да язычніцкіх ігрышчаў, якія ў сваю чаргу былі непадзельны з сонцазваротамі і, найперш, летнім сонцастаяннем. **Шлюбныя забавы моладзі (12)** найлепш праяўляюцца ў купальскім і калядным святах. Асобна таксама можна гаварыць пра вераснёўскую і кастрычніцкую поры, калі пачыналася так званая Вялікая вясельніца, дзявочыя вечарніцы і андрэеўскія варожбы. Любоўная тэматыка праяўляецца ў некаторых вяснянках і «танках», у якіх нават бачацца сляды старадаўніх ігрышчаў з выкраданнем і купляй нявест («А ў нас сёгодні Благавешчаньня!», «Тур», «Баяры», «Проса», «Ляда» і інш.). Да такіх веснавых свят можна аднесці Гуканне вясны, Масленіцу, Благавешчанне, Юр'е («кумленне»). Даследчыкі традыцыйных звычаяў народаў Еўропы знаходзяць «эратычныя элементы» амаль «ва ўсіх святах вясны і першай палавіне лета», дзе эротыка вылучаецца выразней, а таксама ў асенне-зімняй пары і звязваюць гэтую з'яву з «вытворчасцю сродкаў існавання» (Календарные обычаи... 1973, 207).

Побач з папярэднімі асаблівасцямі стаяць **рытуальныя бясчынствы моладзі (13)**. Пору летняга і зімовага сонцастаянняў - спрыяльны час для нячыстай сілы і «небяспечны» людзям. Расійская даследчыца Палесся С. Талстая з'яўленне іх вызначае «ў ноч на Раство, Новы год або Хрышчэнне, напярэдадні Андрэева дня; вясной - у Страсны тыдзень, на Пасху або Провады (Паслявелькодны тыдзень), на Масленіцу; летам - у ноч на Івана Купалу, на Пятроў дзень, на Тройцу або Русалкі (панядзелак, які ідзе пасля траецкага тыдня); радзей восенню - на свята Цуды або на Пакроў» (Толстая 1986, 12). У святочна-забаўляльны комплекс часта ўваходзяць **травестацыйныя працэсіі з традыцыйнай атрыбутыкай і сімволікай (14)**. Яны характэрны для ўсіх народаў і адрозніваюцца нацыянальнымі рысамі.

Нашы папярэднія даследаванні выявілі, што асобныя язычніцкія ігрышчы, якія мелі вялікае значэнне ў жыцці нашых продкаў, праводзіліся звычайна не адзін дзень. Ёсць падставы лічыць, што даўнейшыя навагоднія святкаванні доўжыліся 12-14 дзён (падрыхтоўчы ці сустрэкальны перыяд, кульмінацыйны і праводны). Старажытны чалавек надаваў містычнае значэнне лікам: 12 зваротаў Месяца ў леце, праз сем - восем дзён змяняліся яго фазы, было вядома сем блукаючых свяціл (уключаючы Месяц і Сонца), сем металаў і г. д. Яскравае і амаль агульнапрызнанае сведчанне таму Каляды і Купалле. Велікодны комплекс таксама добра раскладаецца на два тыдні: Страсны і Велікодны, а, магчыма, у дахрысціянскі перыяд у іх уваходзілі звычаі Вербніцы, Масленіцы, Гукання вясны, Вялікадня, Радаўніцы, Саракі, Благавешчання, Юр'я і інш. Вядома, напрыклад, што ў балгар Банату напярэдадні 1 сакавіка і затым яшчэ 12 дзён палілі вогнішчы (гл. Календарные обычаи... 1973, 111). Цырымонія вавілонскага Новага году «а кіту», які адзначаўся як у час веснавага, так і асенняга раўнадзенстваў, працягвалася 12 дзён. У рамках яго праводзілася свята Лёсаў, калі вызначаліся прадказанні на кожны з 12-ці месяцаў года, «што азначала стварыць 12 наступных месяцаў» (Эліаде 1987, 70).

Паспрабуем рэканструяваць пару святочна-перуноўскага комплексу, якая звязана з днём хрысціянскага Іллі (20 ліпеня). Як вядома, дзень Перуна -

чацвер. У народным календары маецца нямала серад, якія празваны «градавымі». Пятніца перад Іллёй (за тыдзень) - Серпавіца (Шыпілінка), дзень «зазубрывання» сярпоў, пара падрыхтоўкі да жніва. Пра нааўнасць у мінулым «ільінскага тыдня» згадваюць многія даследчыкі. Ад Іллі (20 ліпеня) да Палікопа (27 ліпеня) таксама роўна тыдзень. Тое ж можна наглядаць і яшчэ па іншых святкаваннях, напрыклад, восеньскаму перыяду. Ад Сымона (1 верасня), калі праводзіўся абрад «жаніцьба коміна», да Звіжання (14 верасня), калі «закрывалася» зямля на зіму, змеі хаваліся ў норы і «сонца здзвігалася», зноў роўна два тыдні, а пасярэдзіне іх - Багач (8 верасня). Бабіна лета таксама працягвалася адзін ці два тыдні і звязвалася з асеннім раўнадзенствам. Такім чынам, маецца грунтоўная падстава лічыць, што **асноўныя язычніцкія ігрышчы маглі мець двухтыднёвы перыяд (15)**. На вялікія адрэзкі часу святкавання язычніцкіх ігрышчаў звярталі ўвагу даследчыкі. В. Власаў заўважае, што, «магчыма, гэтая шматдзённасць з паступовым разгортваннем святочных падзей, кульмінацыяй і затым фінальным "развітанням", "адданнем" і г. д. - рэлікт архаічнай святочнасці» (Власов 1993, 108).

Зноў вернемся да кultaў. Акрамя Дзядоў, нашы далёкія продкі **пакланяліся зямному і нябеснаму агню (16)**. У найбольш старадаўніх абрадах праяўляюцца сляды яго здабывання («жывога») пры дапамозе трэння, выкрасання і захавання грамнічнага (перуновага). Агонь (акрамя нябесных свяцілаў) з'яўляецца праяўленнем функцыі ачышчэння. Гэта - вогнішча, палаючае кола, паходня, навагодні бадняк (больш вядомы заходнім народам Еўропы, часткова захаваўся на Палессі); спаленне пудзіла, запальванне пасвета, свечкі, навагодня ёлка - функцыі ачышчальныя. Культ агню не вылучаецца ў некаторых святах, асабліва ў тых, пра якіх захавалася мала інфармацыі, напрыклад, Зборніца.

Ачышчальная функцыя характэрна і **абрадам з вадой (17)**. Гэты даўні культ менш выразны на Аўдоццю Вясноўку, Саракі, але добра праяўляецца на Барыса, з якім звязана язычніцкае шанаванне крыніц, і іншыя гадавыя святы.

Культ дрэва і расліны (18) добра выяўлены ў купальскіх сімвалах (бярэза, дуб, каліна, «куст», папараць-кветка), у традыцыях Вялікадня-Пасхі, Гукання вясны, Аўдоцці Вясноўкі, Юр'я-Ягор'я, Багача, Каляд, Новага года і інш.

Культ жывёлы і птушак (19) прысутнічае на ўсіх разглядаемых святах: Купалле (конь, карова, змяя, рыба), Вялікдзень (мядзведзь, пчала, змяя, птушкі), Гуканне вясны (жаваронак, чырачка), Саракі (птушкі), Благавешчанне (бусел, ластаўка, мядзведзь), Юр'е-Ягор'е (воўк, карова, конь, змяя), Барыс (конь), Сымон (птушкі, змяя), Каляды. Найбольш старажытнымі і характэрнымі для язычніцкіх ігрышчаў з'яўляюцца культы мядзведзя, змяі, ваўка.

Асобна можна вылучыць рысу, акрамя святочнай трапезы, якая асабліва характэрна сучаснаму Новаму году, - **падарункі і частаванні (20)**. Яна мае даўняе паходжанне. Заўважана, што ў купальскіх традыцыях прысутнічае частаванне «купальнікаў», у юраўскіх - пастухоў, а ў велікодна-пасхальных нездарма сімвалам лічыцца яйка, у саракоўных - печыва, у благавешчанскіх - «галёпы» і г. д. Можна знайсці і іншыя рысы, але нашай задачай было выяўленне асноўных з іх. Як відаць, яны не ў поўнай меры характэрны ўсім разглядаемым афіцыйным і неафіцыйным каляндарным стылям. Далей зробім высновы адносна іх прыналежнасці да груп Навалеццяў, размясціўшы ў парадку шчыльнасці і адпаведнасці асноўным асаблівасцям.

Не выклікае сумнення, што ў шэрагу афіцыйных і неафіцыйных каляндарных стыляў павінны першынстваваць калядныя храномімы па той прычыне, што яны адпавядаюць сучасным уяўленням пра Новы год і ўтрымліва-

юць усе пералічаныя асноўныя асабліваеці (найбольш студзеньскі стыль у кантэксце з народнымі традыцыямі). На другое месца заканамерна становіцца велікодны блок: зборны, пасхальны, саракоўны, благавешчанскі, юраўскі стылі. Па-першае, Вялікдзень асацыіруецца з веснавым раўнадзенствам і Навалеццем, і, па-другое, пра гэта гістарычная памяць беларусаў яшчэ трывалае, асаблівае дзякуючы валачобным традыцыям. На нашу думку, красавіцка-юраўскі каляндарны стыль неабходна паралельна паставіць у адзін шэраг з велікодным і не толькі таму, што ўтрымлівае багатую каляндарна-абрадавую спадчыну. Генетычна ён таксама быў звязаны з веснавым раўнадзенствам і адпаведна прыпадаў на сакавік, адлюстроўваючы пачатак задзякальнага календара.

На чацвёрты блок прэтэндуе вераснёўскі стыль, які мае статус афіцыйнага. Але ў сувязі з тым, што ён прайграе па колькасці асабліваецей і наяўнасці каляндарна-абрадавага патэнцыялу, то на наступнае месца выходзіць неафіцыйны, архаічны, купальскі стыль, затым - вераснёўскі, які просіцца з-за аддаленасці і самастойнасці на раздзяленне - сымонаўскі і багачоўскі. Апошняму блоку даём умоўную назву «Бабіна лета».

Такім чынам, застаўся нявысветленым травеньска-барысаўскі стыль. Галоўная праблема ў тым, да якога блока яго аднесці: купальскага, юраўскага ці да інш. Адны даследчыкі лічаць сёмушна-траецкі цыкл прыналежнасцю да купальскага ігрышча ў мінулым, а іншыя - да першатравеньскіх традыцый. Ва ўсякім выпадку неафіцыйны травеньска-барысаўскі стыль займае асобнае месца яшчэ таму, што мае мінімальную колькасць асабліваецей Навалецця. Калі за аснову сістэматызацыі ўзяць храналагічны прыныцп, ранейшага-пазнейшага выкарыстання стылю продкамі, то, на нашу думку, павінен атрымацца наступны рад: 1) Купалле, 2) Вялікдзень, 3) Юр'е, 4) Каляды, 5) Бабіна лета (ігрышчы, звязаныя з сонцастаяннямі і раўнадзенствамі); другая прыступка - афіцыйныя і неафіцыйныя каляндарныя стылі хрысціянскага перыяду.

ЛІТАРАТУРА

Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы (конец XIX - начало XX в.): Зимние праздники. М., 1973.

Агапкина Т.А. Мифопоэтические основы славянского народного календаря. Весенне-летний цикл. М., 2002.

Э л и аде М. Космос и история: Избр. работы / Пер. с фр. и англ. М., 1987.

Лозка А.Ю. Феномен Новага года ў беларускім фальклору: Манагр. Мн., 2004; Лозка А.Ю. Канцэпт Навагоддзя/Навалецця і феномен палескай культуры // Комплекснае даследаванне фальклору і этнакультуры Палесся: Матэрыялы II Міжнар. навук. фальклорна-этналінгв. канф., Мінск, 14-15 крас. 2005 г. / Рэдкал. В. Ліцьвінка (уклад.) [і інш.]. Мн., 2005. С. 207-211; Лозка А.Ю. Феномен беларускага фальклора; концепцыя отражения календарных стылей // На перахрестях світоваї науки; Матэрыялы III Міжнародной' науковаї конференцыі «Вікно в еўрапейскую науку», прысвечанае 140-річчю від дня народження Раймунда Фрідрыха Кайндля, 20-21 травня 2006 р. Чернівці: Прут, 2006. С. 20-23.

Климишин И.А. Календарь и хронология. 3-е изд. М., 1990. С. 395.

Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы; Исторические корни и развитие обычаев. М., 1983.

Календарь в культуре народов мира: Сб. ст. М., 1993.

Толстая С.М. Солнце играет // Славянский и балканский фольклор: Духовная культура Польсся на общеславянском фоне / Отв. ред. Н.И. Толстой. М., 1986.

Дай, Божа, знаць, з кім век векаць: Беларуская народная варажба / Склад. У.А. Васілевіч. Мн., 1993.

Власов В.Г. Формирование календаря славян: Ранний период // Календарь в культуре народов мира: Сб. ст. М., 1993. С. 121-136.

Паступіў у рэдакцыю 20.03.07.

Алесь Юр'евіч Лозка - кандыдат філалагічных навук, дацэнт кафедры этналогіі і фалькларыстыкі БДПУ імя М. Танка.